

การใช้อุปมาในวรรณกรรม *โฮโจกิ*

บทคัดย่อ

โฮโจกิ (方丈記) เป็นวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงของญี่ปุ่นเขียนขึ้นในปี ค.ศ. 1212 โดยคะโมะ โนะ โชเมะอิ (鴨長明) ครั้งแรกของผลงานชิ้นนี้ชี้ให้เห็นความเป็นอนิจจังไม่เที่ยงของชีวิตผ่านการบรรยายเหตุการณ์ภัยพิบัติต่าง ๆ เช่น เหตุการณ์ไฟไหม้ พายุหมุน ความอดอยาก และแผ่นดินไหว ส่วนครึ่งหลังบรรยายถึงความสงบสุขของชีวิตการบวชและการใช้ชีวิตอย่างสันโดษ ใน *โฮโจกิ* มีตัวอย่างการใช้ความเปรียบอยู่หลายครั้ง โดยเฉพาะความเปรียบแบบอุปมา (比喻) บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของการใช้อุปมาในวรรณกรรม *โฮโจกิ* จากการศึกษาพบว่า ใน *โฮโจกิ* มีตัวอย่างการใช้อุปมาในการสื่อลักษณะที่เป็นรูปธรรม และการสื่อถึงลักษณะที่เป็นนามธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นอนิจจัง โดยผู้เขียนมักใช้สิ่งที่พบเห็นในธรรมชาติ เช่น แม่น้ำ คลื่น เมฆ พระจันทร์ เป็นต้น มาใช้ในการเปรียบเทียบ อันเป็นการช่วยเสริมสร้างจินตภาพให้แก่ผู้อ่าน และยังสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนซึ่งอาศัยอยู่ริมแม่น้ำท่ามกลางธรรมชาติด้วย

คำ

สำคัญ

โฮโจกิ โชเมะอิ อุปมา ความเปรียบ

The Use of Simile in *Hōjōki*

Abstract

Hōjōki is a famous Japanese literary work written in 1212 by Kamo no Chōmei. The first half of this work depicts the impermanence of life through the description of various disasters such as fire whirlwind, famine and earthquake. The second half describes the peacefulness of ordination and living in solitude. In *Hōjōki*, there are many examples of figurative expression, especially simile. This article aims to analyze the characteristics of the use of simile in *Hōjōki*. From the study, it is found that there are examples of using simile to convey images of concrete objects and to symbolize abstract things, especially impermanence. The author often uses natural elements, such as rivers, waves, clouds, and the moon, as parables which help to enhance the reader's imagination. It also reflects the emotions and thoughts of the author who lived by the river surrounded by nature.

Key words

Hōjōki, Chōmei, simile, figurative expression

1. บทนำ

โฮโจกิ (ほうじょうき¹) เป็นวรรณกรรมประเภทความเรียง (随筆) ที่มีชื่อเสียงของญี่ปุ่น เขียนขึ้นในช่วงต้นสมัยคะมะกุระโดยคะโมะ โนะ โซเมเออิ (鴨長明)² โซเมเออิเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านโคลงกลอนและได้รับเลือกให้เป็นกวีเอกของกลุ่มกวีด้านกลอนญี่ปุ่น ในชั้นปลายชีวิต โซเมเออิได้ออกบวชและหลบไปอาศัยอยู่ในกระท่อมที่สร้างขึ้นในภูเขาฮิโนะซานเมืองเกียวโต กระท่อมที่ว่ามีขนาดเพียงสี่เสื่อครึ่ง (กว้างด้านละประมาณ 3 เมตร) ขนาดความกว้างยาวนี้เรียกกันว่า โฮโจ (方丈) ในปี ค.ศ. 1212 เขาได้เขียนผลงานความเรียงขึ้นในกระท่อมหลังนี้ จึงเรียกชื่อผลงานชิ้นนี้ว่า โฮโจกิ (ก็ 記 หมายถึงบันทึก โฮโจกิจึงหมายถึงบันทึกที่เขียนขึ้นในกระท่อมขนาดสี่เสื่อครึ่ง)

ครั้งแรกของผลงานชิ้นนี้เขียนเกี่ยวกับเหตุการณ์ไฟไหม้ในเมืองหลวง พายุหมุน ความอดอยาก แผ่นดินไหว และการย้ายเมืองหลวง ซึ่งผู้เขียนได้ยินได้ฟังมาและบ้างก็ไปเห็นมาด้วยตาตนเอง โดยเน้นถึงความไม่เที่ยงแท้ของชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมที่มีอยู่ตลอด ส่วนครึ่งหลังบรรยายถึงความสงบสุขของชีวิตการบวชที่ถ้อยห่างจากเรื่องวุ่นวายทางโลก และความรู้สึกดีใจที่ได้ออกบวช ถึงแม้จะเป็นความเรียงแต่ก็ได้แทรกความคิดเห็นวิจารณ์สังคมและเรื่องราวต่าง ๆ ผู้เขียนชี้ให้เห็นชีวิตในกระท่อมที่ตัดขาดจากโลกภายนอกว่าสงบสุขเพียงใด แต่ก็สำรวจตนเองโดยมองในอีกทางหนึ่งด้วยว่าตนได้ยึดติดกับชีวิตที่สันโดษเช่นนั้นเกินไปหรือไม่ นับเป็นการแสดงความคิดเห็นและวิจารณ์สิ่งต่าง ๆ โดยที่มิได้มองแต่เพียงด้านเดียว ผลงานชิ้นนี้ได้รับการยกย่องให้เป็น 1 ใน 3 วรรณกรรมประเภท

ความเรียงที่ดีเด่นร่วมกับ **มะกุระโนะโซมิ** (枕草子)³ ในสมัยเฮอัน⁴ และ**ทซุเระสุเรงุชะ** (徒然草)⁵ ในช่วงปลายสมัยคะมะกุระ⁶ (อรรถยา สุวรรณระดา, 2557, น.1)

ในวรรณกรรมชิ้นนี้มีการใช้ความเปรียบอยู่หลายครั้ง โดยเฉพาะความเปรียบแบบ (比喻) ซึ่งคำนี้ในภาษาญี่ปุ่นมีความหมายรวมคำว่า “อุปมา” และ “อุปลักษณ์” ในภาษาไทยเข้าใจไว้ด้วยกัน อุปมา (直喩法, Simile) เป็นความเปรียบที่อธิบายลักษณะของสิ่งหนึ่งสิ่งใด โดยนำไปเทียบว่าเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่งโดยใช้คำเชื่อมที่มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “เหมือน” ตัวอย่างเช่นคำว่า ดูกดั่ง รวากับว่า เปรียบประดุจ คล้าย เป็นต้น ส่วนอุปลักษณ์ (隱喩法, Metaphor) เป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่าเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่งเช่นเดียวกับอุปมาแต่จะไม่กล่าวโดยตรงเหมือนอุปมา จะใช้วิธีกล่าวเป็นนัยและจะไม่มีคำเชื่อมเหมือนอุปมา สำหรับความเปรียบแบบ (比喻) ที่พบใน โฮโจกิ นั้น จากที่ผู้วิจัยได้ศึกษามาพบว่าเกือบทั้งหมดจะเป็นแบบอุปมา

สำหรับงานวิจัยเกี่ยวกับ โฮโจกิ นั้น ส่วนใหญ่มักมีหัวข้อเกี่ยวกับข้อมูลเหตุการณ์ภัยพิบัติที่ผู้เขียนได้บรรยายไว้ เช่น “โซเมเออิบรรยายสภาพเหตุการณ์แผ่นดินไหวอย่างละเอียด ทั้งภาพพื้นดินแตกแยก มีน้ำพวยพุ่งขึ้นมา ภาพม้าที่กำลังเดินทางอยู่เซไปมา ...นอกจากนี้ยังแสดงอารมณ์ความรู้สึกที่มีต่อสภาพเหตุการณ์นั้น เช่น ภาพพ่อแม่ของเด็กที่ได้แตกออร่าของลูกที่ถูกทับบีบแบนเอาไว้และส่งเสียงร่ำไห้คร่ำครวญนั้นเป็นภาพที่ช่างน่าเวทนายิ่งนัก เป็นต้น หากผู้เขียนเพียงแต่เล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามลำดับเวลา โดยไม่ได้กล่าวถึงสภาพจิตใจหรือความรู้สึกนึกคิดของผู้คนแล้วคุณค่าในด้านประวัติศาสตร์ของ โฮโจกิ ก็คงจะลดลง

¹ วรรณกรรมร้อยแก้วที่ไม่ได้มีการกำหนดรูปแบบตายตัว แต่เป็นการเขียนบรรยายไปเรื่อย ๆ เกี่ยวกับสิ่งที่ผู้เขียนนึกคิดในขณะนั้น เนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้เขียนพบเห็นหรือได้ยินได้ฟังมา หรือเป็นการแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์สิ่งต่าง ๆ

² กวีเอกต้นสมัยคะมะกุระ มีชีวิตอยู่ในช่วงประมาณ ค.ศ. 1155-1216

³ เขียนขึ้นราว ค.ศ. 1001 โดย เซอิโณเนงงุ (清少納言) นางกำนัลของพระนางเทออิมิ (中宮定子) มเหสีของจักรพรรดิอิจิโจ (一條天皇)

⁴ สมัยเฮอัน (平安時代) อยู่ในช่วง ค.ศ. 794-1185

⁵ เขียนขึ้นราว ค.ศ.1331 โดยพระชื่อ เค็งโจ (兼好法師)

⁶ สมัยคะมะกุระอยู่ในช่วง ค.ศ. 1185-1333

ครั้งหนึ่ง” (赤羽学, 1976, น.594) และยังมีงานวิจัยที่นำเอาข้อมูลจาก *โฮโจกิ* ไปใช้อ้างอิงเปรียบเทียบกับข้อมูลจากบันทึกประวัติศาสตร์อื่น เช่น “จำนวนผู้ตาย “หลายสิบคน” ใน *โฮโจกิ* ให้ความรู้ที่สมจริงกว่า ส่วนจำนวนบ้านของขุนนางที่ถูกเพลิงไหม้วอดวายไปนั้นจำนวน “14 หลัง” ที่คุโจ คะเนะสะเนะบันทึกไว้ใน *เกียวกุโย* น่าจะถูกต้องกว่า” (左方郁子, 2012, น.20) นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยที่วิเคราะห์เกี่ยวกับทัศนคติของผู้เขียนที่สะท้อนให้เห็นในวรรณกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการใช้ภาษาอย่างสันโดษ ไม่ต้องการพึ่งพาใครของโซเมะอิ เช่น “กวีในยุคหนึ่งส่วนใหญ่แม้จะบวชเป็นพระแล้วแต่ก็มักระบายความเจ็บปวดและความรู้สึกต้องการเพื่อนออกมาในกลอน อย่างเช่น ซะอิเงียว (西行) กวีเอกแห่งยุคซึ่งมักจะบรรยายความรู้สึกเจ็บปวดของเขาออกมาในกลอนเสมอ ต่างไปจากโซเมะอิที่มักปฏิเสธไม่ต้องการเพื่อน จุดนี้เองที่ทำให้โซเมะอิต่างจากกวีคนอื่นในยุคเดียวกันอย่างเห็นได้ชัด” (浅見和彦, 2012, น.132)

ส่วนในด้านการใช้ภาษา มีเพียงการหยิบยกสำนวนภาษาเด่น ๆ ของผู้เขียนมาวิเคราะห์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตอนต้นของวรรณกรรมที่ผู้เขียนนำเอาภาพของแม่น้ำที่มีการไหลเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดมาใช้เปรียบเทียบเรีร้นำถึงความเปลี่ยนแปลงไม่เที่ยงของสรรพสิ่งต่าง ๆ นั้น มักถูกหยิบยกนำมากล่าวถึงอยู่บ่อยครั้ง ซึ่งการนำเอาภาพแม่น้ำมาใช้เปรียบเทียบนี้ก็นับเป็นตัวอย่างหนึ่งของการใช้อุปมา ในวรรณกรรม *โฮโจกิ* ยังมีการใช้อุปมาในที่อื่น ๆ อีก แต่กลับไม่ค่อยถูกหยิบยกมากล่าวถึงและเท่าที่ผู้วิจัยได้สืบค้นดู ยังไม่พบงานวิจัยที่รวบรวมตัวอย่างการใช้ความเปรียบแบบอุปมาใน *โฮโจกิ* มาก่อน การศึกษาลักษณะการใช้อุปมาในวรรณกรรมชิ้นนี้จึงเป็นหัวข้อที่น่าสนใจ และจะเป็นข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาเปรียบเทียบลักษณะการใช้อุปมาและความเปรียบประเภทอื่น ๆ ในวรรณกรรมญี่ปุ่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการใช้อุปมาในวรรณกรรม *โฮโจกิ* โดยมุ่งหาลักษณะเฉพาะของการใช้อุปมาในวรรณกรรมชิ้นนี้

3. สมมุติฐานการวิจัย

3.1 ในวรรณกรรม *โฮโจกิ* นอกจากจะมีการใช้อุปมาสื่อลักษณะที่เป็นรูปธรรมร่วมกันของสิ่งที่ถูกเปรียบกับสิ่งที่ยกมาเปรียบแล้ว ยังพบการใช้อุปมาสื่อโยงลักษณะที่เป็นนามธรรมร่วมกันอยู่หลายครั้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเป็นอนิจจัง

3.2 การใช้อุปมาในวรรณกรรมชิ้นนี้ช่วยเสริมสร้างจินตภาพให้แก่ผู้อ่าน และยังสะท้อนอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของตัวผู้เขียนซึ่งอาศัยอยู่ริมแม่น้ำท่ามกลางธรรมชาติ

4. วิธีดำเนินการวิจัย

รวบรวมตัวอย่างอุปมาในวรรณกรรม *โฮโจกิ* โดยในที่นี้จะแบ่งออกเป็นการใช้อุปมาสื่อลักษณะที่เป็นรูปธรรม และการใช้อุปมาสื่อโยงถึงลักษณะที่เป็นนามธรรม โดยมุ่งหาลักษณะเฉพาะของการใช้อุปมาในวรรณกรรมชิ้นนี้

สำหรับต้นฉบับวรรณกรรม *โฮโจกิ* ในบทความนี้ใช้ต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นโบราณซึ่งเป็นฉบับเดียวกับที่สำนักพิมพ์โคโตะกะวะงะงะกุเงะอิ (角川学芸出版) ตีพิมพ์ไว้เมื่อ ค.ศ. 2010 ส่วนคำแปลภาษาไทยนั้นนำมาจากหนังสือ *ทัศนคติการมองโลกในวรรณกรรมโฮโจกิ* ของผู้วิจัยเอง ซึ่งผู้วิจัยเคยแปลวรรณกรรม *โฮโจกิ* เอาไว้ แต่ทั้งนี้ ได้มีการปรับแก้ภาษาเพิ่มเติมในบางจุด ส่วนระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นที่ใช้ในบทความนี้เป็นระบบถอดอักษรซึ่งเป็นผลงานวิจัยใน พ.ศ. 2530 ของอาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ได้แก่ ผศ.ดร.กัลยาณี สีสสุวรรณ, ผศ.สุชาติ สัตยพงศ์, ผศ.เสาวลักษณ์

สุริยวงศ์ไพศาล(ปัจจุบันคือ ศ.กิตติคุณ ดร.สิริมนพร สุริยวงศ์ไพศาล) อาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ คือ ผศ.ดร.สุดาพร ลักษณะินาวิน และอาจารย์ภาควิชาภาษาไทยคือ ผศ.ดุษฎีพร ชำนิโรตคานต์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ส่วนคำบางคำที่ใช้กันแพร่หลายแล้วยังคงใช้ตามความนิยมเดิม

5. ผลการวิจัยและอภิปรายผล

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาการใช้อุปมาใน *โฮโจกิ* พบว่าวรรณกรรมชิ้นนี้มีการใช้อุปมาอยู่ทั้งหมด 18 แห่ง โดยแบ่งเป็นการใช้อุปมาสื่อลักษณะที่เป็นรูปธรรม 8 แห่ง และการใช้อุปมาสื่อโยงลักษณะที่เป็นนามธรรม 10 แห่ง ดังต่อไปนี้

5.1 การใช้อุปมาสื่อลักษณะที่เป็นรูปธรรม

ตัวอย่างการใช้อุปมาใน 5.1 นี้ เป็นการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งว่ามีรูปลักษณะคล้ายกับอีกสิ่งหนึ่ง หรือว่าอยู่ในสภาพหรือกิริยาอาการที่คล้ายคลึงกัน โดยสามารถมองเห็นหรือได้ยินเสียงเป็นรูปธรรม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

5.1.1 火元は、樋口富の小路とかや。舞人を宿せる飯屋より出で来たりけるとなん。吹き迷ふ風に、とかく移り行くほどに、扇をひろげたるがごとく末広になりぬ。(p.18)

ต้นเพลิงนั้น บ้างก็ว่ามาจากขอยฮิงุชิโตะมิ เกิดเพลิงไหม้ขึ้นจากกระท่อมที่พักอาศัยชั่วคราวของพวกนักรบ ลมพัดแรงทำให้ไฟกระท่อมลุกไหม้ขยายไปยังที่ต่าง ๆ รวากับพัดที่คลี่กางออก

ตอนที่ยกมานี้ โขเมะเอิได้เล่าถึงเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่ขึ้นในเมืองหลวงเกียวโตซึ่งเกิดขึ้นในวันที่ 28 เดือน 4 ค.ศ.1177 เหตุการณ์ไฟไหม้ครั้งใหญ่นี้เรียกกันว่า ทะโรโฌโบ (太郎焼亡) และถูกกล่าวถึงไว้ในบันทึก *เกียวกุโย* (玉葉) ของคุโจ คะเนะสะเนะ (九条兼実) ซึ่งดำรงตำแหน่งเสนาบดีฝ่ายขวา (右大臣) ในสมัยนั้นด้วย ใน *เกียวกุโย* ก็ได้กล่าวถึงต้นเพลิงของเหตุการณ์

ไฟไหม้ครั้งนี้เช่นเดียวกันว่ามาจาก “ขอยฮิงุชิโตะมิ” แต่ไม่ได้มีรายละเอียดเหมือนใน *โฮโจกิ* ว่ามาจาก “กระท่อมที่พักอาศัยชั่วคราวของพวกนักรบ” โขเมะเอิได้บรรยายภาพไฟที่กระท่อมลุกไหม้ว่าได้ขยายกว้างไปยังที่ต่าง ๆ รวากับพัดที่คลี่กางออก ซึ่งให้ภาพของเพลิงไหม้ที่ได้ขยายจากจุดที่เป็นต้นเพลิงลามออกไปเป็นวงกว้าง เหมือนกับตอนปลายของพัดที่ขยายกว้างออกจากจุดเล็ก ๆ ที่เป็นด้ามจับพัด เป็นการใช้อุปมาเพื่อสื่อภาพลักษณะการขยายวงกว้างของเพลิงไหม้ให้เห็นชัด

5.1.2 家のうちの資材、敷をつくして空にあり、
椴皮・葺板のたぐひ、冬の木の葉の風に乱るが如し。(p.20)

ทรัพย์สินในบ้านล้วนปลิวลอยหายไปในห้องฟ้า พวกแผ่นไม้มุงหลังคาล้วนปลิวกระจัดกระจายราวกับใบไม้ในฤดูหนาวที่ถูกลมพัดปลิว

ตัวอย่างข้างต้นเป็นตอนที่โขเมะเอิได้บันทึกเกี่ยวกับพายุหมุนครั้งใหญ่ที่เกิดขึ้นเมื่อวันที่ 29 เดือน 4 ค.ศ.1180 เขาได้บรรยายสภาพบ้านที่ถูกลมพายุพัดจนพังทลายเสียหายได้อย่างเห็นชัด ไม่ว่าจะเป็นสภาพของทรัพย์สินในบ้านที่ถูกลมพายุพัดปลิวหายไป หรือสภาพแผ่นไม้มุงหลังคาที่ปลิวกระจัดกระจายราวกับใบไม้ที่ลมพัดปลิวไปในฤดูหนาว อะซะมิ คะสุฮิโกะ ได้วิเคราะห์ไว้ว่า “ลักษณะที่บรรยายนั้นคล้ายกับว่าลมพายุกำลังสนุกที่ได้กลั่นแกล้งพัดถล่มบ้านให้ได้รับความเสียหาย” (浅見和彦, 2012, น.43) สำหรับแผ่นไม้มุงหลังคาในที่นี้นั้น คำว่า 椴皮 หมายถึง แผ่นไม้ยาวที่ทำมาจากเปลือกไม้ของต้นฮิโนะกิ ซึ่งมีกเอามาทำเป็นวัสดุมุงหลังคาพระราชวังหรือคฤหาสน์ของขุนนางใหญ่ ส่วน 葺板 หมายถึง แผ่นไม้บาง ๆ ซึ่งมักใช้มุงหลังคาบ้านของพวกนักรบหรือชาวบ้านทั่วไป ในที่นี้โขเมะเอิได้เปรียบเทียบภาพแผ่นไม้มุงหลังคาที่ถูกพายุพัดปลิวว่าเหมือนกับใบไม้ที่ถูกลมพัดปลิว ซึ่งแสดงให้เห็นภาพของพายุที่รุนแรงมากขนาดที่หลังคาบ้านยังถูกพัดปลิวไปราวกับใบไม้ที่ถูกลมพัด

5.1.3 塵を煙の如く吹き立てたれば、すべて目も見えず、おびたたく鳴りとよむほどに、もの言ふ声も聞えず。(p.20)

พายุกัดฝุ่นผงปลิวว่อนราวกับควันไฟจนมองไม่เห็นสิ่งรอบข้าง เสียงลมพัดอ้ออิงจนไม่อาจได้ยินเสียงสนทนา

ตัวอย่าง 5.1.3 เป็นการบรรยายภาพของพายุหมุน ต่อจาก 5.1.2 โขเมะอิได้บรรยายสภาพว่าพายุได้พัดฝุ่นผงปลิวว่อนราวกับควันไฟจนมองไม่เห็นสิ่งรอบข้าง ซึ่งในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าฝุ่นผงเข้าตาจนทำให้มองไม่เห็น แต่เป็นเพราะลมพายุได้พัดฝุ่นผงปลิวว่อนคละคลุ้งขึ้นไปจนเหมือนกับเป็นกลุ่มควันที่คอยบดบังสายตาทำให้มองไม่เห็น

5.1.4 塵灰立ちのぼりて、盛りなる煙のごとし。(p.30)

ฝุ่นละอองฟุ้งกระจายขึ้นไปบนท้องฟ้าดูราวกับกลุ่มควันมึนทึม

ตัวอย่าง 5.1.4 เป็นตอนที่โขเมะอิบรรยายเหตุการณ์แผ่นดินไหวครั้งใหญ่ค.ศ.1185 ซึ่งเขาได้ให้ความเห็นเอาไว้ว่าในบรรดาภัยพิบัติต่าง ๆ สิ่งที่น่ากลัวที่สุดก็คือแผ่นดินไหว ซึ่งนับว่าเป็นภัยธรรมชาติที่ส่งผลกระทบต่อความเสียหายรุนแรงให้แก่ผู้คนและบ้านเรือนในวงกว้าง ไม่ว่าที่ใดต่างก็ได้รับความเสียหาย บ้างก็ถล่ม บ้างก็เอนล้ม จนฝุ่นละอองฟุ้งกระจายในท้องฟ้ากลายเป็นกลุ่มควันมึนทึม ซึ่งตัวอย่างดังกล่าวก็เป็นการบรรยายภาพฝุ่นละอองที่ฟุ้งขึ้นไปจนเหมือนกับกลุ่มควันใหญ่ คล้ายกับตัวอย่างที่ 5.1.3

5.1.5 地の動き、家のやぶる音、雷にことならず。(p.30)

เสียงแผ่นดินสั่นสะเทือนและเสียงบ้านเรือนพังทลาย ไม่ต่างอะไรกับเสียงฟ้าผ่า

ใน โฮโจกิ โขเมะอิได้บรรยายสภาพเหตุการณ์แผ่นดินไหวอย่างละเอียด ซึ่งมีทั้งภาพพื้นดินแตกแยก มีน้ำพวยพุ่งขึ้นมา ภาพฝุ่นละอองปลิวว่อน นอกจากนี้

ยังได้บรรยายเกี่ยวกับเสียงที่ได้ยินด้วย ตัวอย่าง 5.1.5 เป็นการบรรยายเหตุการณ์แผ่นดินไหวต่อจาก 5.1.4 โดยโขเมะอิได้บรรยายเสียงของแผ่นดินไหวและเสียงบ้านเรือนที่ล้มพังทลายลงมาว่าเสียงดังไม่ต่างอะไรกับเสียงฟ้าผ่า ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเสียงนั้นดังมากระดับเดียวกับเสียงฟ้าผ่าที่ทำให้คนสะดุ้งตกใจกลัว

5.1.6 もし、おのれが身、数ならずして、権門のかたはらにをるものは、深くよろこぶ事あれども、大きに楽しむにあはず。なげき切なる時も、声をあげて、泣く事なし。進退安からず、立ち居につけて、恐れをのくさま、たとへば、雀の鷹の巢に近づけるがごとし。(p.33)

อย่างเช่นคนที่มีสถานะต่ำต้อย แต่อาศัยอยู่ข้างบ้านของคนสูงศักดิ์มีอำนาจ เวลาเมื่อเรื่องยี่สิบอะไรก็ต้องคอยเกรงใจไม่อาจแสดงความยินดีออกนอกหน้าได้ หรือตอนที่เมื่อเรื่องโศกเศร้าก็ไม่อาจร้องไห้เสียงดังได้ ต้องอยู่อย่างระแวงระวังคอยข่มใจยิ่งไว้ สภาพที่ต้องตื่นกลัวตลอดเวลาเปรียบได้กับนกกระजิบที่เข้าใกล้รังเหยี่ยว

โขเมะอิเปรียบเทียบสภาพอาการของคนที่มีสถานะต่ำต้อยที่อาศัยอยู่ข้างบ้านของคนที่สูงศักดิ์ว่าอยู่ในสภาพที่ต้องคอยระแวงระวังตื่นกลัวเหมือนกับนกกระจิบที่เข้าใกล้รังเหยี่ยว โดยเปรียบคนที่ยากจนต่ำต้อยเป็นเหมือนนกกระจิบ ส่วนคนสูงศักดิ์มีอำนาจเป็นเหมือนเหยี่ยว คนที่ต่ำต้อยต้องคอยเกรงใจคนสูงศักดิ์เหมือนนกกระจิบที่เกรงกลัวเหยี่ยว ไม่ว่าจะทำอะไรก็ต้องคอยระแวงระวังอยู่ตลอดเวลา ไม่สามารถแสดงอารมณ์ดีใจหรือเสียใจออกนอกหน้าได้ เพราะเกรงว่าจะทำให้คนสูงศักดิ์มีอำนาจนั้นไม่พอใจ และตนเองก็จะเดือดร้อนเอาได้

5.1.7 未葉の宿りを結べる事あり。いはば、旅人の一夜の宿を造り、老いたる蚕の繭を営むがごとし。(p.36)

⁷ โขเมะอิเล่าย้อนถึงตอนที่ย้ายมาอยู่ที่ภูเขาฮิโนะตอนอายุ 54 ปี และได้สร้างกระท่อมหลังใหม่ขึ้นซึ่งเขาใช้อาศัยอยู่มาจนถึงขณะเขียน โฮโจกิ นี้

ฉันได้สร้างบ้านขึ้นมาเพื่อไว้ใช้อาศัยในช่วง
 ปลายชีวิต⁷ จะไปก็เปรียบเหมือนนักเดินทางที่สร้าง
 ที่พักค้างแรมชั่วคราว หรือตัวใหม่แก่ที่สร้างใหม่

ตัวอย่างข้างต้นกล่าวถึงตัวโซเมะอิในบั้นปลายชีวิต
 ที่ได้สร้างบ้านขึ้นมาเพื่ออาศัยอยู่ในช่วงชีวิตที่เหลือ โดย
 โซเมะอิเปรียบตัวเองเหมือนกับนักเดินทางที่ระหว่างทาง
 ก็ต้องพักค้างแรมตามที่ต่าง ๆ เป็นการชั่วคราวเท่านั้น
 แล้วก็ต้องเดินทางต่อ ซึ่งก็คล้ายกับโซเมะอิที่ก็จะ
 อาศัยอยู่ที่บ้านที่สร้างขึ้นมาใหม่นี้เพียงไม่นาน เพราะ
 อายุมากแล้ว เหลือเวลาในชีวิตอีกไม่มากนัก โซเมะอิยัง
 เปรียบตัวเองเหมือนกับตัวใหม่แก่ที่สร้างใหม่ด้วย ซึ่ง
 ตัวใหม่นั้นก็เหลือเวลาในชีวิตอีกไม่มาก และก็จะสร้าง
 ที่อยู่อาศัยแคบ ๆ เพื่อไว้พักอาศัยในช่วงชีวิตที่เหลือ
 เช่นเดียวกัน

5.1.8 春は、藤波を見る。紫雲のごとくして、西方

に¹¹ (p.39)

พอถึงฤดูใบไม้ผลิก็ชมดอกฟูจิห้อยไหวไปมา สีสัน
 งดงาม ทางทิศตะวันตก ดูราวกับเมฆสีม่วง

โซเมะอิเปรียบดอกฟูจิซึ่งมีสีม่วงที่ห้อยไหวงดงาม
 ทางทิศตะวันตกนั้นว่าดูเหมือนกับเมฆสีม่วง ตาม
 ความเชื่อทางพุทธศาสนาของคณูปุ่นในสมัยนั้น เชื่อกัน
 ว่าผู้ที่สวดภาวนาเน็มบุทซุ (念仏) หรือสวดพระนาม
 พระอมิตาภะเป็นประจำแล้ว เมื่อหมดอายุขัย พระอมิตาภะและพระโพธิสัตว์จะทรงชี้เมฆสีม่วงมารับไปอยู่
 ยังดินแดนสุขาวดี ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นดินแดนที่อยู่ทาง
 ทิศตะวันตก (築瀬一雄, 2010, น.72) ในที่นี้จึงเป็นการ
 เปรียบดอกฟูจิสีม่วงที่เบ่งบานอยู่ทางทิศตะวันตกว่า
 ดูราวกับเป็นเมฆสีม่วงซึ่งจะนำพาไปยังแดนสุขาวดี

ตารางสรุปตัวอย่างใน 5.1

ตัวอย่าง	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สิ่งที่ยกมาเปรียบ
5.1.1	เพลิงไหม้ที่ลุกลามขยายไป	พัดที่คลี่กางออก
5.1.2	แผ่นไม้มุ่งหลังคาที่ถูกพายุพัดปลิว	ใบไม้ที่ถูกลมพัดปลิว
5.1.3	ฝุ่นผงที่ปลิวว่อน	ควันไฟ
5.1.4	ฝุ่นที่ฟุ้งกระจาย	กลุ่มควัน
5.1.5	เสียงแผ่นดินไหวและเสียงบ้านพัง	เสียงฟ้าผ่า
5.1.6	คนสถานะต่ำต้อยเกรงกลัวคนสูงศักดิ์	นกกระจิบเกรงกลัวเหยี่ยว
5.1.7	โซเมะอิสร้างบ้านไว้อาศัยในช่วงบั้นปลายชีวิต	นักเดินทางสร้างที่พักแรมชั่วคราว
		ตัวใหม่แก่สร้างใหม่
5.1.8	ดอกฟูจิสีม่วงห้อยไหว	เมฆสีม่วง

⁸ คำว่า 雲 ในภาษาญี่ปุ่นโบราณมี 2 ความหมายคือ “ส่งกลิ่นหอม” และ “สีสังคตม” ในที่นี้ใช้ความหมายหลังโดยเป็นการโยงเปรียบเทียบสีม่วงของดอกฟูจิว่าดูงดงาม ดูราวกับเป็นเมฆสีม่วงที่จะนำพาไปยังแดนสุขาวดี

จากตัวอย่างที่ยกมาทั้งหมดนี้ จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ผู้เขียนหยิบยกมาใช้เปรียบเทียบกับนั้น นอกจากพดซึ่งเป็นที่ที่คนในราชสำนักมักใช้พดติดตัวแล้ว (โซเมะเอเองก็เป็นอดีตกวีในราชสำนัก) สิ่งอื่น ๆ มักเป็นสิ่งที่พบเจอได้ในป่าเขาหรือธรรมชาติ เช่น ใบไม้ คว้นไฟ นกเหยี่ยว แมง ฯลฯ โซเมะเออาศัยอยู่ในหุบเขาเป็นเวลานาน และน่าจะได้พบเห็นสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้อยู่เป็นประจำ จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่โซเมะเอจะหยิบยกเอาสิ่งที่ตนเองพบเห็นเป็นประจำนี้มาใช้ในการเปรียบเทียบ กล่าวได้ว่าสิ่งที่โซเมะเอหยิบยกมาใช้เปรียบเทียบกับนั้น นอกจากจะช่วยเสริมสร้างจินตภาพให้แก่ผู้อ่าน ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้ชัดเจนยิ่งขึ้นแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของตัวโซเมะเอเองซึ่งอาศัยอยู่ท่ามกลางป่าเขาและธรรมชาติด้วย

5.2 การใช้อุปมาสื่อโยงถึงลักษณะที่เป็นนามธรรม

สำหรับการใช้อุปมาใน 5.2 นี้ สิ่งที่น่ามาใช้เปรียบเทียบกับสิ่งที่ถูกเปรียบนั้นอาจไม่ได้มีรูปลักษณะหรืออยู่ในกิริยาอาการที่คล้ายกันแบบ 5.1 แต่สิ่งที่น่ามาใช้เปรียบนั้นเป็นสัญลักษณ์สื่อโยงถึงลักษณะที่เป็นนามธรรมบางอย่าง ซึ่งสิ่งที่ถูกเปรียบนั้นก็มีลักษณะที่เป็นนามธรรมนั้นด้วยเช่นเดียวกัน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

5.2.1 ゆく河の流は絶えずして、しかも、もとの水にあらず。よどみに浮ぶうたかたは、かつ消え、かつ結びて、久しくとどまりたる例なし。世の中にある、人と栖と、またかくのごとし。 (p.15)

แม่น้ำไหลไปไม่หยุดยั้ง น้ำที่ไหลย่อมมิใช่สายน้ำสายเดิม ฟองคลื่นที่ลอยอยู่ในแม่น้ำ บ้างก็แตกซ่านหายไป บ้างก็เกิดขึ้นมาใหม่ ไม่เคยหยุดนิ่งอันใด ผู้คนรวมทั้งบ้านช่องที่อยู่อาศัยบนโลกก็เป็นเฉกเช่นเดียวกันฉันนั้น

ตัวอย่างข้างต้นมาจากตอนต้นของวรรณกรรมโซเมะเอเริ่มเรื่องโดยการบรรยายภาพสายน้ำที่ไหลอยู่

ตลอดเวลาไม่เคยหยุดนิ่ง เพื่อแสดงสภาพไม่เที่ยงแท้ของธรรมชาติ ซึ่งผู้คนและที่อยู่อาศัยต่างก็เป็นอนิจจังไม่เที่ยง เหมือนกับแม่น้ำที่ไหลเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ไม่สามารถดำรงคงสภาพอยู่ตลอดไป และยังเปรียบผู้คนและที่อยู่อาศัยว่าเหมือนกับฟองคลื่นที่ลอยอยู่ในแม่น้ำซึ่งเกิดขึ้นและแตกซ่านหายไปอยู่ตลอดเวลาด้วย เป็นการใช้อุปมาเพื่อสื่อโยงให้เห็นถึงความเป็นอนิจจังของสรรพสิ่ง ซึ่งความเป็นอนิจจังนี้เองที่ผู้เขียนต้องการชี้ให้เห็นผ่านวรรณกรรมชิ้นนี้ และได้หยิบยกภาพแม่น้ำและฟองคลื่นที่สื่อถึงความเป็นอนิจจังมาบรรยายไว้ในตอนต้นของวรรณกรรมเพื่อเป็นการเกริ่นนำ

5.2.2 いにしへ見し人は、二三十人中に、わづかに一人二人なり。朝に死に、夕に生るるならひ、ただ水の泡にぞ似たりける。 (p.16)

ในบรรดาคคนที่เคยรู้จัก 20-30 คนนั้น ตอนนี้อยู่ยังมีชีวิตอยู่เหลืออยู่เพียงแค่คนสองคนเท่านั้น เข้ามีคนตายไป เย็นก็มีคนเกิดใหม่ เป็นเรื่องธรรมดาโลก เหมือนดังฟองคลื่นในแม่น้ำ

ตัวอย่าง 5.2.2 เป็นการเปรียบเทียบการเกิดดับของชีวิตมนุษย์ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาโลก ว่าเหมือนกับฟองคลื่นในแม่น้ำซึ่งก็มีการเกิดขึ้นและแตกซ่านหายไป ซึ่งก็เป็นเรื่องปรกติธรรมดาเช่นกัน ฟองคลื่นในแม่น้ำเป็นสัญลักษณ์สื่อถึงความเป็นอนิจจัง ซึ่งชีวิตมนุษย์ก็อยู่ในสภาพที่ไม่เที่ยงเช่นกัน นอกจากนี้ ฟองคลื่นเกิดขึ้นไม่นานก็แตกซ่านหายไป การเปรียบชีวิตมนุษย์ว่าเหมือนกับฟองคลื่นจึงอาจตีความในอีกนัยหนึ่งได้ว่าชีวิตมนุษย์นั้นสั้น ไม่สามารถดำรงคงอยู่ยาวนานด้วย

5.2.3 その主と栖と、無常を争ふさま、いはば朝顔の露に異らず。或は露落ちて、花残り。残るといへども、朝日に枯れぬ。或は花しほみて、露なほ消えず。消えずといへども、夕を待つ事なし。 (p.16)

ทั้งบ้านและเจ้าของบ้านต่างก็แข่งขันกันเป็น

อนิจจังไม่เที่ยงแท้ จะว่าไปแล้วก็ไม่ต่างอะไรกับหยาดน้ำค้างบนดอกอะซะวะอะ⁹ บางครั้งน้ำค้างร่วงหล่นหายไปเหลือแต่เพียงดอกไม้ แต่แม้จะบอกว่าเหลืออยู่ก็ตาม พอรุ่งเช้าดอกไม้ก็ย่อมต้องเหี่ยวแห้งไป บางครั้งดอกไม้เหี่ยวแห้งไปก่อนเหลือแต่เพียงน้ำค้างที่ยังไม่เหือดหายไป แต่ถึงจะบอกว่าไม่เหือดหายก็ตาม อย่างไรก็ตามก็ย่อมไม่อาจอยู่รอดจนถึงตอนเย็นได้

โซมะเอิเปรียบเทียบบ้านว่าเหมือนกับดอกอะซะวะอะ ส่วนตัวเจ้าของบ้านที่อยู่ในบ้านนั้นก็เหมือนกับน้ำค้างที่เกาะอยู่บนดอกอะซะวะอะนั้น น้ำค้างเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ไม่นานก็เหือดแห้งหรือร่วงหล่นหายไป และเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความเป็นอนิจจัง ส่วนดอกอะซะวะอะจะบานตอนเช้า แต่พอสายก็ร่วงโรย ซึ่งก็แสดงถึงความเป็นอนิจจังเช่นกัน บางครั้งน้ำค้างก็หายไปก่อน แต่บางครั้งดอกไม้ก็ร่วงโรยไปก่อน เปรียบเหมือนกับเจ้าของบ้านกับบ้าน ที่บางครั้งเจ้าของบ้านอาจจะตายไปก่อน แต่บางครั้งบ้านก็อาจจะพังทลายไปก่อน เป็นการเปรียบเทียบสื่อโยงถึงความไม่จีรังยั่งยืนของสรรพสิ่ง

5.2.4 なほ空しき地は多多く、造れる屋は少し。
古京はすでに荒れて、新都はいまだ成らず。ありとしある人は、みな浮雲の思ひをなせり。(p.23)

ที่ว่างเปล่ายังคงมีมากมาย บ้านสร้างใหม่มีเพียงไม่กี่หลัง เมืองหลวงเก่ากรำร้าง เมืองหลวงใหม่ก็ยังไม่เสร็จ ไม่ว่าจะใครต่างก็รู้สึกเหมือนกับเป็นเมฆที่ลอยคว้างคว้างอยู่บนท้องฟ้า

ตัวอย่าง 5.2.4 เป็นตอนที่โซมะเอิบรรยายถึงการย้ายเมืองหลวงจากเกียวโตไปยังฟูกุยะระ¹⁰ ใน ค.ศ.1180 บ้านในเมืองหลวงเก่าถูกรื้อถอนเพื่อขนย้ายล่องแม่น้ำไปยังเมืองหลวงใหม่ บ้างก็ถูกทิ้งกรำร้าง ส่วนเมืองหลวงใหม่

ฟูกุยะระก็มีเนื้อที่คับแคบ เป็นที่ลาดชันอยู่ระหว่างภูเขาและทะเล สภาพบ้านเรือนก็ยังสร้างไม่เสร็จสมบูรณ์ ผู้คนต่างก็รู้สึกถึงความไม่มั่นคง ในที่นี้จึงเปรียบเทียบความรู้สึกของผู้คนที่คว้างคว้างไม่มั่นคงนั้นว่าเหมือนกับเมฆที่ลอยคว้างคว้างอยู่บนท้องฟ้า

5.2.5 世の人もなけいしぬれば、目を経つつ、きはまりゆくさま、少水の魚のたとへにかなへり。(p.26)

ทุกผู้คนตกอยู่ในความอดอยากหิวโหย วันเวลาผ่านไป สภาพความเป็นไปนั้นเปรียบได้กับ “ปลาในน้ำแห้งขอด”¹¹

ตัวอย่าง 5.2.5 เป็นการบรรยายถึงความอดอยากต่อเนื่องที่เกิดขึ้นในช่วงค.ศ.1181-1182 บางปีก็เกิดความแห้งแล้ง บางปีก็น้ำท่วม พืชผลไม่สามารถเก็บเกี่ยวได้ เกิดภาวะขาดแคลนอาหาร ผู้คนอดอยากหิวโหย โซมะเอิได้เปรียบเทียบสภาพของผู้คนที่อดอยากไม่มีอาหารจะกินว่าเปรียบเหมือนกับปลาในน้ำแห้งขอดที่ต้องทนทุกข์ทรมานเพราะน้ำน้อย อยู่ในสภาพที่ใกล้จะตาย เป็นการเปรียบเทียบเพื่อสื่อโยงถึงสภาพคับขันที่ความตายจวนเจียนใกล้เข้ามา

5.2.6 こゝに、六十の露消えがたに及びて、さらに、末葉の宿りを結べる事あり。(p.36)

ตอนนี้ฉันอายุ 60 ปี¹² เป็นดั่งน้ำค้างที่กำลังเหือดหายไป ฉันได้สร้างบ้านเพื่อไว้ซ้ออาศัยอยู่ในช่วงบั้นปลายชีวิต

โซมะเอิเปรียบเทียบตัวเองซึ่งอายุ 60 ปี อยู่ในวัยชราใกล้ร่วงโรยว่าเหมือนกับน้ำค้าง (露) ที่กำลังจะเหือดแห้งหายไป ซึ่งคำว่า (末葉) หรือ “ยอดใบไม้” ในประโยคที่ตามมาก็เป็นคำสัมผัสกับคำว่า “น้ำค้าง”

⁹ ไม่น่าตระกูลผักกึ้ง ออกดอกรูปปากแตรในฤดูร้อน เข้าบ้าน พอสายก็โรย

¹⁰ ฟูกุยะระ (福原) หรือที่ซุโนะกุมิ (津の国) เป็นส่วนหนึ่งของเมืองโกเบในปัจจุบัน

¹¹ ปลาที่ต้องทนทุกข์ทรมานหายไปไม่ออกเพราะน้ำน้อยแห้งเหือด

¹² โซมะเอิเขียน *โงโจกิ* เสร็จเมื่ออายุ 58 ปี ดังนั้นโซมะเอิเขียนถึงอายุตัวเองในที่นี้ว่า “อายุ 60 ปี” นั้น สันนิษฐานกันว่าน่าจะเป็นเพียงการบอกอายุตัวเองโดยประมาณ

โดยน้ำค้างที่เกาะอยู่บนใบไม้ตรงส่วนที่เป็นปลายยอดจะเป็นน้ำค้างที่ใกล้จะร่วงหล่น ซึ่งก็เปรียบเหมือนกับตัวโซเมะอิที่กำลังอยู่ในวัยชราใกล้ไปสู่ความตาย ส่วนคำว่า 宿^{やど} ที่ตามมานั้นหมายถึง “ที่พักอาศัย” ดังนั้น 未葉^{すゑは} の宿^{やど} ในที่นี้จึงเป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายถึง บ้านที่ไว้อาศัยอยู่ในช่วงวัยชราหรือช่วงบั้นปลายชีวิต ในตัวอย่าง 5.2.6 นี้จึงมีทั้งการใช้อุปมาและการใช้สัญลักษณ์ด้วย

5.2.7 冬^{ふゆ}は、雪^{ゆき}をあはれぶ。積^{つも}り消^きゆるさま、罪^{ざい}障^{しょう}にたとへつべし。(p.39)

ฤดูหนาวที่ชื่นชมกับหิมะ หิมะที่สุ่มกองแล้วละลายหายไปนั้นเปรียบได้กับความผิดบาปของมนุษย์

ความผิดบาปในที่นี้หมายถึงความผิดบาปทางกาย วาจา ใจ ซึ่งเป็นอุปสรรคขวางกั้นไม่ให้หลุดพ้นจากกิเลส ในคัมภีร์โอโจโยมู¹³ ซึ่งโซเมะอิศึกษานั้น ก็มีตอนที่กล่าวเปรียบหิมะกับความผิดบาปไว้ว่า “หากคอยสวดภาวนาถึงพระอมิตาภะเป็นประจำแล้ว ความผิดบาปทั้งหลายก็จะมลายหายไป เหมือนกับหิมะที่ละลายหายไปเมื่อต้องแสงอาทิตย์ในฤดูใบไม้ผลิ” สำหรับในตัวอย่างข้างต้นนี้ โซเมะอิก็ได้หยิบยกเอาภาพหิมะที่สุ่มกองอยู่และละลายหายไป เอามาใช้เปรียบกับความผิดบาป กล่าวคือ ความผิดบาปอาจเพิ่มพูนขึ้นมาได้เพราะกิเลสตัณหา แต่ก็สามารถลบหายไปได้เช่นกัน ซึ่งก็คล้ายกับหิมะที่สุ่มกองขึ้นมาแล้วละลายหายไป

5.2.8 もし、跡^{あと}の白^{しら}波^{なみ}に、この身^みを寄^よする朝^{あした}には、岡^{おか}の屋^やにゆきかふ船^{ふね}を眺^{なが}めて、満^{まん}沙^{しゃ}弥^やが風^{かぜ}情^{じょう}を盗^{ぬす}み、(p.40)

ในยามเช้าที่คิดเปรียบเทียบกับตัวฉันเป็นเหมือนตั้งคลื่นสีขาวหลังเรือแล่น ฉันก็จะเหม่อมองเรือแล่นสวนไปมาที่โถงโถงระยิบระยับฝั่งทิศตะวันออกของแม่น้ำอุจิ

พลาญก็เอ่ยกลอนเลียนแบบมันฉะมิ¹⁴

ในตัวอย่าง 5.2.8 โซเมะอิได้เปรียบเทียบกับตัวเองเป็นเหมือนคลื่นสีขาวหลังเรือแล่น ซึ่งหลังจากเรือแล่นผ่านไปแล้วจะเกิดคลื่นสีขาวขึ้นมาเพียงชั่วคราว แล้วก็กระจายหายไป เปรียบเหมือนกับชีวิตของตัวโซเมะอิเองที่ดำรงคงอยู่ได้ไม่นานก็ต้องแตกดับไป ภาพคลื่นสีขาวหลังเรือแล่นจึงเป็นการสื่อโยงถึงความเป็นอนิจจังหรือความไม่จีรังยั่งยืนของชีวิตมนุษย์

5.2.9 身^みは浮^{ふう}雲^{うん}にならずらへて、頼^{たの}まず、まだしとせず。(p.46)

ตัวฉันก็เปรียบเสมือนเมฆที่ลอยลอยอยู่บนท้องฟ้า ไม่ได้คาดหวังอะไรและไม่ได้รู้สึกว่าคุณทำอะไร

ในตัวอย่าง 5.2.9 โซเมะอิได้เปรียบเทียบกับตัวเองซึ่งปลื้มตัวอยู่อย่างสันโดษในกระท่อมเล็ก ๆ โดยไม่ต้องพึ่งพาใครว่าเหมือนกับเป็นเมฆที่ลอยลอยอยู่บนท้องฟ้า ไม่มีอะไรที่ต้องยึดติดหรือคาดหวัง และไม่รู้สึกว่าตนเองทำอะไร เหมือนกับเมฆที่ลอยลอยไปมาอย่างอิสระ ไม่ถูกผูกมัดหรือยึดติดกับอะไร แสดงให้เห็นว่าโซเมะอิรู้สึกพอใจต่อชีวิตความเป็นอยู่ของตัวเองเช่นนี้

5.2.10 そもそも、一^{いち}期^ごの月^{つき}影^{かげ}傾^{かた}きて、余^よ算^{さん}の山^{やま}の端^はに近^{ちか}し。(p.48)

ตัวฉันคล้ายกับพระจันทร์ที่กำลังเคลื่อนคล้อยตกลงเขาทางทิศตะวันตก

โซเมะอิเปรียบเทียบกับตัวเองซึ่งอายุมากแล้วว่าคล้ายกับพระจันทร์ที่กำลังเคลื่อนคล้อยตกลงเขาทางทิศตะวันตก ซึ่งสื่อความหมายว่าความตายใกล้จะมาถึงแล้ว ชีวิตที่เหลือเวลาอยู่อีกไม่นาน เหมือนพระจันทร์ที่กำลังจะคล้อยลับสันเขาไปซึ่งก็ใช้เวลาอีกไม่นานก็จะหายไปเช่นกัน

¹³ โอโจโยมู (往生要集) คัมภีร์ที่ว่าด้วยการไปสู่ดินแดนสุขาวดีโดยเน้นการสวดท่องนามพระอมิตาภะ เขียนขึ้นเมื่อ ค.ศ. 985 โดยพระเก็นฉิน (源信)

¹⁴ ชื่อเรียกของมันฉะฉะมิ (滿沙沙弥) กวีช่วงกลางสมัยนารา ไม่ทราบปีเกิดแน่ชัด มีชื่อปรากฏในหนังสือรวมกลอน ม้วนโยมู (万葉集) ออกบวชในค.ศ.721

ตารางสรุปตัวอย่างใน 5.2

ตัวอย่าง	สิ่งที่ถูกเปรียบ	สิ่งที่ยกมาเปรียบ	ลักษณะที่เป็นนามธรรมร่วมกัน
5.2.1	ผู้คนและบ้าน	แม่น้ำที่ไหลไปไม่หยุด ฟองคลื่นในแม่น้ำ	ความเป็นอนิจจัง
5.2.2	คนเกิดคนตาย	ฟองคลื่นในแม่น้ำ	ความเป็นอนิจจัง
5.2.3	บ้านกับเจ้าของบ้าน	หยาดน้ำค้างกับดอกกะหล่ำโอะ	ความเป็นอนิจจัง
5.2.4	ความรู้สึกไม่มั่นคงในใจ	เมฆลอยบนท้องฟ้า	ความแว้งกว้างไม่มั่นคง
5.2.5	คนที่อดอยาก	ปลาในน้ำแห้งขอด	สภาพคับขันใกล้ตาย
5.2.6	ตัวโซ่เมะอิในวัยชรา	น้ำค้างที่กำลังเหือดแห้ง	ความร่วงโรยใกล้ไปสู่ความตาย
5.2.7	ความผิดบาปของมนุษย์	หิมะที่กองสุมแล้วละลายหายไป	สามารถเพิ่มพูนได้และสลายหายไป
5.2.8	ตัวโซ่เมะอิ	คลื่นสีขาวหลังเรือแล่น	ความเป็นอนิจจัง
5.2.9	ตัวโซ่เมะอิ	เมฆที่ล่องลอย	ความเป็นอิสระไม่ยึดติดกับอะไร
5.2.10	ตัวโซ่เมะอิ	พระจันทร์กำลังลับสันเขา	อยู่ในช่วงที่ความตายใกล้มาเยือน

จากตารางจะเห็นได้ว่า สิ่งโซ่เมะอิหยิบยกมาใช้เปรียบเทียบกับยังคงเป็นสิ่งที่พบได้ในป่าเขาหรือธรรมชาติเช่น แม่น้ำ ฟองคลื่น หยาดน้ำค้าง ปลา เมฆ พระจันทร์ ฯลฯ สิ่งที่ยกมาเปรียบบางอย่างเช่น การใช้ น้ำค้างที่แห้งเหือดเปรียบถึงความเป็นอนิจจัง หรือ การใช้เมฆที่ลอยแว้งกว้างสื่ออารมณ์ความรู้สึกที่ไม่มั่นคง เป็นต้นนั้น เป็นการใช้อุปมาที่มักพบในวรรณกรรมญี่ปุ่นมาแต่เดิม แต่บางอย่างเช่น ฟองคลื่นในแม่น้ำ หรือคลื่นสีขาวหลังเรือแล่น เป็นต้นนั้น น่าจะเป็นการอุปมาโดยยกเอาสิ่งที่เขาเคยพบเห็นมาใช้ในการเปรียบเทียบ ก่อนที่โซ่เมะอิจะมาอาศัยอยู่ที่ภูเขาคิโนะ โซ่เมะอิได้อาศัยอยู่ริมแม่น้ำคะโมะมาเป็นเวลา

นาน จึงเป็นไปได้ว่าภาพของแม่น้ำและฟองคลื่นซึ่งเขาเห็นอยู่ทุกวันจะติดตรึงอยู่ในความทรงจำ และถูกถ่ายทอดออกมาเพื่อใช้สื่อโยงภาพความเป็นอนิจจังในวรรณกรรมชิ้นนี้ด้วย จากตารางจะสังเกตได้ว่า ลักษณะที่เป็นนามธรรมที่ถูกสื่อโยงถึงบ่อยที่สุดได้แก่ ความเป็นอนิจจัง ซึ่งความเป็นอนิจจังนี้เองที่เป็นประเด็นหลักที่ผู้เขียนต้องการสื่อให้เห็นผ่านวรรณกรรมชิ้นนี้ โดยเหตุการณ์ภัยพิบัติต่าง ๆ ที่ผู้เขียนได้บรรยายเอาไว้ในวรรณกรรมชิ้นนี้ ก็ล้วนแล้วแต่เป็นการตอกย้ำให้ตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้ของโลกนั่นเอง

6. สรุปผล

จากทั้งหมดนี้สรุปได้ว่า ใน *โฮโจกิ* มีการใช้อุปมาในการสื่อลักษณะที่เป็นรูปธรรมร่วมกันของสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบกับสิ่งที่ยกมาเปรียบ และยังมีการใช้อุปมาสื่อโยงถึงลักษณะที่เป็นนามธรรมร่วมกันด้วย โดยลักษณะที่เป็นนามธรรมที่ถูกโยงถึงบ่อยที่สุดก็คือความเป็นอนิจจัง ซึ่งก็เป็นสิ่งที่ผู้เขียนต้องการเน้นย้ำให้เห็นผ่านวรรณกรรมชิ้นนี้ และจะสังเกตได้ว่าผู้เขียนมักใช้สิ่งที่พบเห็นในธรรมชาติเช่น แม่น้ำ คลื่น น้ำค้าง เมฆ พระจันทร์ เป็นต้น มาใช้ในการเปรียบเทียบ โดยบางก็เป็นคำอุปมาที่มีใช้กันมาแต่เดิม บางก็เป็นสิ่งที่เขาประสบพบเห็นในชีวิตตนเองและได้ยกมาใช้เปรียบเทียบ ซึ่งเป็นการช่วยเสริมสร้างจินตภาพให้แก่ผู้อ่าน และยังสะท้อนอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดของตัวผู้เขียนเองซึ่งอาศัยอยู่ริมแม่น้ำท่ามกลางธรรมชาติด้วย

7. ข้อเสนอแนะ

บทความนี้รวบรวมตัวอย่างการใช้ความเปรียบเทียบอุปมาที่พบบ่อยในวรรณกรรมชิ้นนี้ไว้ แต่ยังมีกลวิธีการประพันธ์ที่น่าสนใจอื่น ๆ เช่น บุคลาธิษฐาน ซึ่งก็จัดเป็นความเปรียบเทียบอีกแบบหนึ่งและมีปรากฏในวรรณกรรมนี้บ้างเช่นกัน แต่ผู้วิจัยไม่ได้หยิบยกนำมากล่าวถึง หากมีการศึกษาความเปรียบเทียบแบบอื่น ๆ ด้วยก็จะทำให้เห็นลักษณะการใช้ความเปรียบเทียบในวรรณกรรมชิ้นนี้ครอบคลุมชัดเจนมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามผู้วิจัยหวังว่าข้อมูลที่ได้จากการศึกษานี้จะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ศึกษาต่อยอด หรือนำไปใช้ศึกษาเปรียบเทียบการใช้ความเปรียบเทียบในวรรณกรรมญี่ปุ่นชิ้นอื่น ๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง (References)

- อรรถยา สุวรรณระดา. (2557). ทศนุการมองโลกในวรรณกรรมโฮโจกิ (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- 赤羽学. (1976). 「芸と歴史—『源氏物語』と『方丈記』と『奥の細道』」 『北住敏夫教授退官記念 日本文芸論叢』 590-602.
- 浅見和彦 (2008). 「『方丈記』—火事の文学史」 『中世文学の回廊』 勉誠出版.
- 浅見和彦 (2012). 『方丈記』 笠間書院.
- 魚尾幸久 (2012). 「天変地異の描写から」 『新視点・徹底追跡 方丈記と鴨長明』 勉誠出版.
- 大隅和雄 (2004). 『方丈記に人と栖の無常を読む』 吉川弘文館.
- 小林保治 (2012). 『超訳方丈記を読む』 新人物往来社.
- 左方郁子 (2012). 『新訳方丈記乱世を生き抜くための「無常観」を知る』 PHP研究所.
- 武田友宏 (2007). 『方丈記』 角川学芸出版.
- 竹本朝之 (2012). 『800年の時を経て蘇る鴨長明作『方丈記』時代の事件簿』 徳間書店.
- 土田知雄 (1983). 『新註方丈記全訳』 武蔵野書院.
- 中野孝次 (2007). 『すらすら読める方丈記』 講談社.
- 三木紀人 (2001). 『閑居の人鴨長明』 新典社.
- 濱田浩一郎 (2012). 『超口語訳方丈記』 東京書籍.
- 安良岡康作 (2009). 『方丈記』 講談社.
- 築瀬一雄 (2010). 『方丈記』 角川学芸出版.

หน่วยงานผู้แต่ง: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Affiliation: Faculty of Arts, Chulalongkorn University

Corresponding email: attaya_s@hotmail.com

Received: 2021/10/31

Revised: 2021/11/22

Accepted: 2021/12/02